

Mirča Elijade

FOTOGRAFIJA STARA ČETRNAEST GODINA

Pre četiri godine, dogodila mu se ista stvar: neočekivano je naišao na crkvu u trenutku kada se uplašio da se izgubio. Lepa zgrada neodređene starosti, nije se ni po čemu razlikovala od ostalih u okolini. Bilo je toliko ljudi da je on zbunjeno stao pored vrata.

Ovoga puta, crkva je bila prazna. Samo je vratar stajao pored oltara, te on krenu ka njemu.

“Zovem se Dumitru”, reče smešeći se. “Ne verujem da me se sećate. Bio sam ovde pre četiri godinè. Pravo da vam kažem, došao sam greškom”, reče tihim glasom, nakon kratkog oklevanja. “Mislio sam da se održava festival baltičkih kulturnih društava. Moja supruga je Letonka. Znam da bi joj bilo drago kada bi znala da sam prepešačio pola grada samo da bih prisustvovao jednom baltičkom festivalu. I, šta da vam kažem, bio sam impresioniran čim sam ušao: sala je bila puna ljudi, a doktor Martin je govorio za pultom. Govorio je vatreno i iskreno, kao prorok...”

“Festival baltičkih kulturnih društava”, reče vratar trepćući očima. “Sećam se...”

“A, eto, upravo je u tome lepota”, reče Dumitru ponovo se osmehnuvši. “Festival se održavao nedelju dana ranije. Čitao sam najavu, ali nisam zapamtio datum. Velika je moć Gospodnja” – dodade žurno. “Došao sam zbog festivala, kad tamo, u ovoj sali, doktor Martin drži predavanje. Predaje i čini čuda...”

“Prisećam se”, reče ponovo vratar. “Festival baltičkih društava, svih baltičkih društava. Bilo je stvarno lepo. Konferencije, horovi, ples... Sećam se...”

“Žao mi je što ga nisam video i ja”, reče Dumitru nakon pauze. “Pomešao sam datume i došao nedelju dana kasnije. Ali, kao što vam rekoh, dogodilo se čudo, i to samo zbog pobrkanih datuma. Samo nedelju dana...”

“Dobro se sećam”, ponovo će vratar. “Horovi i grupe dece sa zvončićima... Ne, varam se. Ta deca sa zvončićima o kojima govorim, bila su ovde jednom drugom prilikom, isto na festivalu...”

“Ali”, prekide ga Dumitru, “pošto me je put ponovo doveo ovamo, pomislio sam da dođem, da ga vidim i da mu zahvalim. Doktora Martina, hoću da kažem...”

Vratar odlučno odmahnu glavom.

“On nije bio na festivalu. Možda mislite na doktora Vilijamsa, on se bavi takvim stvarima, susretima i festivalima. Dođite sa mnom”, doda, krenuvši ka bočnim vratima. “Pođite za mnom, jer upravo se završava konzilijum, pa da ne ode...”

Stigavši u hodnik, vratar žustro koraknu.

"Nije da imam nešto protiv", poče Dumitru hodajući za njim, "ali, vidite, ja sam došao zbog doktora Martina. Velikog predavača i čudotvorca. Došao sam da mu zahvalim za čudo..."

Vratar zastade i začuđeno okrete glavu – "Za čudo?" ponovi on. "Onda nije reč o doktoru Vilijamsu. Gospodin se bavi društvenim i kulturnim događajima. Možda doktor Taubes. Ali gospodin dolazi u kancelariju samo ujutro..."

"A doktor Martin?" upita bojažljivo Dumitru. "Ja hoću da vidim njega."

"Ne sećam ga se", reče vratar, češući se rasejano po temenu. "Kakav je on čovek?"

"Ah", reče Dumitru strastveno, šireći ruke, "kao pravi prorok! Visok, lep, crnih debelih obrva i užarenog pogleda. Govori vatreno i inspirativno."

"Ne znam ko bi to mogao biti", reče vratar. "Možda neko iz komiteta. Pođite za mnom, upravo se završila sednica. Doktor Vilijams će vam reći ko je..."

Ušavši u prostoriju, Dumitru najednom poblede i zastade kraj vrata, okrećući šešir u ruci. Oko dugačkog stola, nalazilo se desetak muškaraca. Neki od njih okrenuše glave ka vratima, a zatim nastaviše svoj posao. Ali, kako je Dumitru i dalje ćutao, najednom oseti njihove poglede na sebi. Nesvesno koraknu napred i reče:

"Ne znam da li me se neko od vas još seća. Od tada je prošlo četiri godine. U ovoj svetovnoj crkvi, Bog se smilovao Tekli i meni i dogodilo se čudo. Došao sam zbog festivala kada sam najednom video kako počinju da se dešavaju čuda. Ljudi različitih dobi stajali su u redu, jedni bolesniji od drugih – oboleli od srca, astme, reumatizma – ali, putem molitve i koncentracije, behu izlečeni jedan za drugim, behu izlečeni pred mojim očima."

Neko za stolom se nagnu prema doktoru Vilijamsu i prošaputa:

"Ovo se, sigurno, dogodilo 8. februara."

Činilo se da ga doktor Vilijams nije čuo. Ostao je pogleda uprta u Dumitru, trudeći se da ga razume, da pogodi šta je hteo da kaže, da razume pojedine reči izobličene uzbuđenjem.

"Kad je došao red na mene i kada je stavio ruku na moje čelo, osetio sam da gori vatra na mestu moga srca. Međutim, nije reč o meni. Ja nisam patio ni od čega, ja sam ovde došao zbog festivala. Međutim, Tekla je patila od astme, još od detinjstva. Nije mogao da je izleči niti jedan lekar iz celog sveta". "Izlečenje nije potrebno meni, već mojoj supruzi, Tekli. Strahovito pati od astme. Da li možete učiniti nešto za nju?" "Ja ne mogu da učinim ništa", odgovorio mi je. "Ali Bog je sve-moguć. Imate li neku njenu stvar?" "Imam njenu fotografiju", rekoh mu i izvadih ovu fotografiju..."

Dumitru spusti šešir na pod i poče da traži novčanik, iz koga izvadi fotografiju. Zatim koraknu prema stolu, držeći je u rukama, tako da mogu svi da je vide.

"Tako je uradio i on, tada u crkvi", zatim je glasno rekao: "Ova mlada i lepa žena pati i vene. Ona je sada daleko od nas. Koliko daleko", upitao me je. "Otprilike dve stotine milja", rekoh. I tada je doktor Martin sklopio svoje ruke...

"Trenutak, molim vas!" prekide ga doktor Vilijams. "Otkud znaš da je to bio doktor Martin? Ko ti je rekao?"

Govorio je nervozno, skoro grubo. Dumitru zaneme zbunjeno.

"Ko ti je govorio o Martinu? Odakle znaš da je to bio on?" neočekivano upita jedan sasvim ćelav čovek koji je do tada zamišljeno pušio, zatvorenih očiju i glave oslonjene na naslon stolice.

"Svi ljudi u crkvi su znali da je to doktor Martin", reče Dumitru smelije. "Čuveni propovednik, čudotvorac, doktor Martin, onaj koji leči molitvom i koncentracijom i uz Božju pomoć. Onaj koji je činio čuda u toliko svetih crkava..."

"Nije moguće da je to bio on", prekide ga doktor Vilijams. "On nije imao nikakve moći. Nije dugo ni bio kod nas."

"Doktor Martin", insistirao je Dumitru. "Onaj koji je tako vatreno govorio, kao pravi propovednik i koji je primenio telepatiju u veri."

"Bilo bi bolje da mu kažemo istinu", reče brzo neko ko je stajao pored prozora. Dumitru okrete glavu ka njemu iščekujući.

"Prijatelju", poče doktor Vilijams spojivši ruke, primaknuvši ih ka licu, kao za molitvu. "Čudni su putevi gospodnji, ali treba da znaš istinu. Takozvani doktor Martin nije bio nikakav doktor teologije, niti je imao čudotvorne moći. Štaviše, on uopšte nije bio pošten čovek koji se boji Boga..."

"Ne verujem!" naglo uzviknu Dumitru, ali se postide zbog vike, koja za trenutak skameni čitavu grupu, te začuta naglo, pocrvenevši.

"To je bilo veliko iskušenje za sve nas", reče gospodin do prozora. "Takozvani doktor Martin je iskompromitovao našu kampanju lečenja putem molitve."

"Pripremali smo veliku kampanju", dodade doktor Vilijams gorko se osmehnuvši. "Ali, kada je izbio skandal sa gospođom Blid..."

"Pokušao je da joj izmami veliku sumu novca", pojasni gospodin do prozora.

"Značajnu sumu", nastavi doktor Vilijams. "Ta gospođa Blid je imala jednu kćer koja je bila paralizovana".

"Dečja paraliza", precizirao je neko.

"To je bio veliki udarac za crkvu", nastavi doktor Vilijams. "Bio je uhapšen, a na procesu je sve priznao."

"Pravo da vam kažem, to mi se dopalo", reče jedan izuzetno bled mladić sa zatamnenim naočarima. "Tokom procesa, ponašao se kao pravi hrišćanin. Taj Dugij..."

"Njegovo pravo ime je Dugaj", neko ga prekide, "Poreklom je Kanađanin."

"Zove se Dugij", insistirao je mladić. "Siguran sam u to. Na procesu je sve priznao. Kao pravi hrišćanin koji želi da prizna svoje grehe. Impresionirao me je. A na kraju, jeste li videli šta je učinio na kraju, kada je izašao iz zatvora?"

"Rekao bih da ne govorimo o istoj osobi!" povika Dumitru koji žustro krenu i uze šešir sa poda. "Ja vam govorim o doktoru Martinu, propovedniku i čudotvorcu!"

"Taj čovek je bio običan pokvarenjak!" naglo reče doktor Vilijams, izgubivši strpljenje.

"Ali, pokazao je veliku moralnu hrabrost", ponovo će mladić. "Neko drugi na njegovom mestu, ne bi se nikada više vratio na mesto zločina. A on sada stanuje, kako je i vama poznato, u istoj zgradi u kojoj i gospođa Blid."

"Da ne bi plaćao kiriju", prekide ga čovek koji je rekao da je on kanadskog porekla. "Stanuje kod svog brata koji, inače, nije vredan spomena."

"Ipak se usuđuje da pogleda u oči ljudima koje je doveo u tako nezgodnu situaciju", uporno je nastavljao mladić. "Ima moralnu snagu."

"A, znate li gde ih viđa, gde ih sreće? U baru, u *Three Hundred*!"

"Taj bar drži njegov šurak", dodao je neko. "U stvari, tamo radi jedan deo dana, za stan i hranu."

"Ne znam šta radi", upade doktor Vilijams, pokušavajući da završi diskusiju, "i ne želim da ga osuđujem. Ne posećujem barove. A oni koji su ga sreli u *Three Hundred* rekli su mi da su ga videli, ako ne baš pijanog, a ono skoro... I tada, tom prilikom..."

"Dopustite mi da i ja nešto kažem", prekide ga Dumitru, držeći obema rukama šesir, čvrsto ga pritišćući na grudi. "Hoću da dodam samo nešto, da kažem i ja, kako se kaže, svoje mišljenje." Od uzbuđenja izgubi nit i počeo da govori bez reda na veoma teško razumljivom engleskom jeziku. "I ja i moja supruga, Tekla, bićemo mu zahvalni čitavog života. Kada sam tada u crkvi video onoliko skupinu ljudi koji kleče sagnutih glava i kako mole za Teklu, mogu slobodno da kažem da sam tada shvatio i razumeo. Razumeo sam sve što se dogodilo, od početka do našeg dana venčanja. Jer, to je bilo, hoću da kažem, venčanje iz ljubavi. Oboje smo bili siromašni, a ja sam loše govorio engleski. Bio sam samo bedna izbeglica i tada još uvek nisam uspeo da naučim sve tananosti engleskog jezika. Ja sam sa Dunava. Preplivao sam Dunav; samo sam tako mogao da se spasem odatle – plivajući. Govorio sam veoma loše, ali ipak smo se razumeli. Ona, Tekla, bila je obrazovana, bila je na koledžu. Hoću reći, ona me je naučila da govorim engleski dobro. I pošto smo se toliko mnogo voleli, venčali smo se. A ona, Tekla, patila je od astme. Svakoga dana, apsolutno svakoga dana – napad za napadom. Doktor Martin mi je rekao: "Idi s mirom kući i zahvali Bogu na njegovoj velikoj milosti. Tvoja supruga je izlečena!"... "I, kada mi je to rekao, znao sam da je tako. Zato i nisam hteo da joj telefoniram. Znao sam da je izlečena. Zašto da iskušavam Gospoda sumnjom u njegovu svemoć? Kada sam se vratio kući, nakon deset dana, deset dana nakon što sam ušao u ovu svetu crkvu, u koju sam ušao verujući da dolazim na festival, video sam da je njeno ozdravljenje samo mali deo čuda. Tek tada je počelo da se događa čudo nad čudima..."

Zastavši na trenutak, gledao je zadovoljno ka stolu, a jedan neobičan osmeh obasja mu lice.

"Zato sam hteo da vam kažem", nastavi, "i oprostite što se usuđujem da govorim ovo vama, ljudima od pera, prosvećenim i dobrim hrišćanima, ali, ipak, moram vam reći da je taj doktor Martin činio čuda. Verujte mi! Kunem vam se u ono što mi je najvrednije. Bog je bio sa njim!"

*

Nije mu bilo teško da ga prepozna, iako se mnogo promenio za poslednje četiri godine. Bio je mršaviji, kosa mu je bila skoro potpuno seda, čelo naborano - samo su mu obrve ostale crne, a oči, iako pomalo zamućene, imale su još uvek onaj nekadašnji staklasti sjaj. Čitao je za stolom kraj prozora, sa čašom piva pred sobom i gomilom časopisa i novina po strani, na kanabetu.

"Dobro večer, gospodine Martin", reče Dumitru svečano, pomalo sagnutih ramena. "Ne sećate me se više..."

On podiže oči sa novina i pogleda zainteresovano Dumitru.

"Ne!", reče, "žao mi je. Inače", dodao nakon kraćeg vremena, "moje prezime nije Martin, već Dugaj."

"Ja sam Dumitru. Moje ime se malo teže izgovara. Ja sam, znate, poreklom Rumun... Čekajte, hoću nešto da vam pokažem, možda ćete se setiti..."

Sve je smislio pre nego što je ušao u *Three Hundred*. Izvadio je fotografiju iz novčanika i držao je pri ruci, u džepu košulje. Pružio mu je brzim pokretom ruke.

"Lepa devojka", reče Dugaj nezainteresovano, spuštajući fotografiju na sto. "Nije se uopšte promenila. Čini mi se da je pevala u horu u Sirakuzi."

"Ne, ona ne peva", prekida ga blago Dumitru. "To je moja supruga, Tekla. Udaljena je dve hiljade milja odavde. A za njen sadašnji izgled, dugujem vama... Ako mi dopustite, sešću malo na stolicu", dodade sramežljivo. "Malo sam umoran. Čitavog dana sam imao obaveze..."

Izvadi maramicu i obrisao čelo. Dugaj ga je ponovo pogledao, ovog puta je dugo i koncentrisano zadržao pogled na njemu, zatim je uzeo čašu dopola ispijenu i iskapio njen sadržaj.

"Ja ću popiti još jedno pivo", reče. "Hoćeš li da mi se pridружиš?"

Ne sačekavši odgovor, krenu ka baru. Vratio se nakon nekoliko minuta noseći tacnu sa dve flaše piva i dve čaše.

"Znam", reče Dumitru smešeći se. "Saznao sam u crkvi."

"U kojoj crkvi?"

"U Crkvi Spasa. Bio sam tamo da se raspitam za vas."

"U Crkvi Spasa", ponovi Dugaj, gorko se osmehnuvši. "Lepo ime. Trebalo mi je dve godine da razumem značenje tog imena..."

"Došao sam zbog festivala", počeo Dumitru. "Crkva je bila prepuna a za govornicom ste stajali vi. Govorili ste nešto, a zatim ste počeli da činite čuda."

"Istina je da je imala lepo ime", prekide ga Dugaj sanjalački. "Crkva Spasa... Ali, ni nakon dve godine bavljenja teologijom ja ne razumem. Zar ti razumeš šta treba da znači: Crkva Spasa?"

"Koliko shvatam, to bi trebalo da znači da u toj Svetoj Crkvi Spasa milostivi Bog spasava ljude."

"Ali, kako? Ali, kako?" upita Dugaj, ophrvan oštrim bolom. "Kako može neko biti spasen u crkvi? Bog se povukao iz sveta, nestao je. Za nas, ljude, kao da je mrtav. Bez srama možemo reći da je Bog umro, jednostavno nije sa nama, nije nam više dostupan. Povukao se, sakrio se negde. To "negde" nije u našem svetu. To mesto filozofi zovu transcendentnost. A za nas, ljude, transcendentnost je jedan oblik smrti. Dakle, ako je Bog umro za nas, kako čovek može biti spasen u jednoj crkvi?..."

Neko vreme Dumitru je pokušavao pažljivo da ga prati, ali se veoma brzo umorio. Neprimetno, lice mu se ozari. Veselo uze čašu i prinese je usnama.

"Nek' vam Bog da sreće, doktore Martin", reče. "Sreće i zdravlja. Ali, uzalud pokušavate da me zastrašite pričom da je Bog umro. Ja se ne dam prevariti takvom šalom..."

Dugaj srknu iz čaše i pokuša da pogleda svog druga. Ali, kao da mu se trud učinio preteškim, jer je ubrzo oborio pogled na sto, zaustavivši ga na tren na fotografiji, a zatim se izgubi negde u prazno.

"Šta si rekao?" upita nakon stanke. "Kao da si nešto govorio o Bogu..."

"Rekoh da me nećete prevariti tako lako", ponovi Dumitru, trudeći se da izgovori što tačnije. "Pa, valjda sam i ja bio tamo, u Crkvi Spasa, kad ste činili čuda. Imam i ja dokaz. Pogledajte ovu fotografiju", pokaza prstom na nju sa velikom pažnjom, kao da ne želi da je dotakne. "Pogledajte je dobro", ponovi snizivši glas. "Ovo je najbolji dokaz da je Bog bio sa vama pre četiri godine, tamo u crkvi. Pogledajte je dobro", insistirao je Dumitru.

Dugaj uze fotografiju i prinese je očima, kao da je najednom otkrio da je kratkovid.

"Razumem šta hoćeš da kažeš. Hoćeš da kažeš da je čovek, sam po sebi, najbolji dokaz postojanja Boga, jer je čovek stvoren prema božjem liku. Zar ne?"

Dumitru tužno uzdahnu.

"Šteta što se više ne sećate. Ali, na sreću, učinili ste tolika čuda. Stotine, hiljade ljudi iscelili ste koncentracijom i verom. Kako biste ih se svih sećali?"

"Da, tačno", reče Dugaj, spustivši fotografiju na sto. "Malo sam počeo da zaboravljam. Bio sam skoro siguran da je ova devojka pevala u horu u Sirakuzi. Ali, to je druga priča. Da se vratimo liku i pojavi Gospoda Boga. Tačno. Čovek je ogledalo božje pojave. Pogledaj ga dobro, pogledaj čoveka, ne Boga. Pogledaj ga: da li ti se zaista čini živim? Zar ne vidiš kako trune?... Ne, nemoj gledati fotografiju!" reče, videvši da je Dumitrov pogled uprt u lik njegove supruge. "Pogledaj ljude oko sebe... Ne, gospodine", reče pokrivši dlanom fotografiju, "ne govorim o ovoj slici, niti o tvojoj supruzi."

"Ali, upravo je o njoj bilo reči", branio se Dumitru. "Ova fotografija, ova koju vidite, najbolji je dokaz da je Bog bio sa vama kada ste činili čuda..."

Dugaj ostade na trenutak pogleda uprta u bar, zatim, smireno uze čašu i otpi dug gutljaj.

"Sada smo kvit", reče. "Ja te ne razumem i ti ne razumeš mene. Dakle, počnimo od početka. Kako reče da se zoveš?"

"Dumitru. Malo se teže izgovara."

"Dobro. Sigurni smo barem u jednu stvar. Ti si Dumitru. A ova devojka sa slike je tvoja supruga i nije član hora iz Sirakuze."

"Ne. Tekla ne peva."

"Odlično. Sada mi reci, molim te, gde se tu uklapa Bog? Jer, ako sam nešto razumeo u tamnici, ako sam razumeo nešto iz stotina teoloških stranica koje sam pročitao, tamo, u tamnici, razumeo sam ovo: Bog *ne* učestvuje u svetu. Rekao bih još nešto, ali se ne usuđujem; dobro je što se ne meša, jer njegovo dugo odsustvo, njegova politika nemešanja u istoriju, može da znači još nešto – da se Bog jednostavno sasvim povukao, odnosno, jednom rečju, *umro je*..."

"Bože sačuvaj", reče Dumitru uplašeno se prekrstivši. "Nemojte tako govoriti, doktore Martin, nemojte to da govorite ni u šali, to je veliki greh!..."

"Onda, o čemu drugome da govorimo?" upita Dugaj. "Ovo je jedini životni problem, jedini koji još ima smisla. Nakon boravka u zatvoru, nakon što sam se osvestio, hoću da kažem - otkrio sam da imam pristup teološkim misterijama i samo mi se ovaj problem čini vrednim diskutovanja."

Dumitru ga je slušao sa velikom pažnjom.

"Zar ste i tamo, u zatvoru, činili čuda?" najednom upita Dumitru.

"Čuda?" iznenadi se Dugaj, uzdignuvši čelo. "A ko je govorio o čudima?"

"Čuda kroz koncentraciju i molitvu", objasni Dumitru. "Tako ste radili u Crkvi Spasa. Bio sam tamo i video svojim očima. Ljudi svih uzrasta patili su od različitih bolesti, a vi ste ih redom lečili, kao dlanom o dlan..."

"Dobro, ali za to sam *platio*", prekide ga Dugaj govoreći lagano i potišteno naglašavajući reči. "To je bilo *pre*. I za sve moje tadašnje grehe, ja sam platio. Bio sam dve godine u zatvoru, a kada sam izašao, bio sam bačen na đubrište. Danas više nisam ništa. Nema više svoj identitet. Da nije bilo teologije da me održava u životu, nestao bih u ništavilu. Istopio bih se ... A ti me podsećaš na ono što je bilo *pre*, kada sam u svojoj nesvesnosti i ništavosti, pokušavao da lečim ljude..."

"Lečili ste ih uz Božju pomoć", precizirao je Dumitru. "Kroz koncentraciju i molitve..."

Dugaj ga je duboko pogledao, zatim je uzeo čašu, napunio je i žedno pio.

"Šta ti, u stvari, hoćeš od mene?" upita ga.

"Dođoh da vam zahvalim na svemu što ste učinili za nas, jer je patila od detinjstva, a sada je izlečena. Ne bi bilo ničega..."

"Ko je patio?"

"Tekla, moja supruga", reče Dumitru, pokazujući fotografiju.

Dugaj ju je ponovo uzeo i dugo i nervozno gledao.

"Užasno je izgubiti pamćenje!" reče. "Iznad mojih moći je da se setim."

"Pa, niste je nikada ni videli", objasni Dumitru. "Ona nije bila u crkvi. Ostala je kod kuće, udaljena dve stotine milja. Doneo sam vam samo fotografiju. Što je

najlepše, ova fotografija je bila *stara*, najmanje deset godina. A vidite, na njoj izgleda kao devojka od osamnaest, devetnaest godina. Kada ste je izlečili, imala je blizu trideset."

"Od čega pati?"

"Astma. Od detinjstva. Napadi svakoga dana, svakoga dana..."

"To je bila sugestija", prekide ga Dugaj nervozno. "Izlečenje kroz sugestiju. To, uostalom, rade i doktori..."

"Da, ali najinteresantnije je to", misteriozno se nasmeja Dumitru, "što je ova fotografija *bila stara deset godina*... Ne znam da li me razumete..."

"Ne", reče Dugaj. "Žao mi je... Istina, malo sam umoran..."

"Ne, ne!" izvinjavao se Dumitru. "Krivica je moja. Kada govorim o ovim stvarima, o tome što se nama dogodilo, o tome da se Bog smilovao na nas, jednom rečju... kada se setim onoga što se dogodilo pre četiri godine, tamo u Crkvi Spasa, pomalo se gubim... Ne nalazim reči..."

"Lučo!" povika Dugaj podigavši ruku, "Lučo!..."

Iza bara, mladić retke crne brade, u lanenom i flanelskom odelu, leno okrenu glavu.

Posmatrajući Dugaja, podiže smireno ramena i polako priđe stolu sa dopola napunjenom čašom u ruci.

"Hajde, dodi da nam pomogneš", reče Dugaj. "Kako ti shvataš ovaj problem? Na prvi pogled, reč je o jednoj fotografiji. Ali, neka čudna božanska promisao mi govori da je reč još o nečemu".

Lučo sede na stolicu, uze fotografiju i nasloni se na leđa, posmatrajući je. Nakon izvesnog vremena, spusti je na sto, uze čašu i zamišljeno pogleda Dumitra. Ali, brzo se predomisli, ostavi čašu i ponovo uze fotografiju, držeći je obema rukama, kao da se plaši da je ne ispusti.

"Bila je stara deset godina" počeo Dumitru. "Ali, meni se dopadala, jer takvu kakva je na fotografiji, ja je nisam nikada video..."

"Zašto govoriš u prošlom vremenu?" prekide ga Lučo podigavši oči sa fotografije. Dumitru je zbunjeno ćutao, brzo trepćući.

"Zašto si rekao *dopadala mi se, izgledala je, bila je?*" insistirao je Lučo. "Zašto ne kažeš: *dopada mi se, izgleda, jeste?*..."

"Ah!" ozari se Dumitru. "Razumem šta hoćete da kažete. Kažem *dopada mi se*", reče on, pokušavajući da govori što tačnije, "jer sam upravo pričao gospodinu doktoru Martinu kako se dogodilo čudo pre četiri godine. Rekao sam mu da sam tamo, u Crkvu Spasa, došao sa ovom fotografijom. A dopadala mi se, jer je *bila stara deset godina*. Tekla je izgledala onako kako je nikada nisam video, izgledala je kao devojka od osamnaest, devetnaest godina..."

"A isto tako izgleda i sada, na ovoj slici", prekide ga Lučo. "Zašto onda govoriš u prošlom vremenu? Ovde, na ovoj fotografiji, vreme nije prošlo. Ova devojka sa fotografije nije ostarila."

"Pa, upravo to hoću da kažem gospodinu Martinu!" viknu Dumitru, lica obasjanog trijumfom. "Hteo sam da mu kažem da je takvu, kao što izgleda na ovoj fotografiji, ja nisam nikada video i upravo mi se zato toliko dopada, jer je bila, mogu slobodno da kažem, meni potpuno nepoznata, devojka od osamnaest, devetnaest godina, koju ja nikada nisam video, a ne bih ni mogao da je vidim, čak i kada bih hteo, jer u vreme kada je imala osamnaest, devetnaest godina, ja još uvek nisam bio u Americi... Ali *nakon* čuda iz Crkve Spasa, pre četiri godine, tačnije, nekoliko meseci *nakon* čuda iz Crkve Spasa, ona, Tekla, počela je da liči na sebe sa ove fotografije, koja je *sada*, u trenutku dok ovo govorim, starija za četrnaest godina... Hoću da kažem: tada u crkvi, imao sam kod sebe fotografiju. *staru* deset godina i sa tom fotografijom *starom deset godina* doktor Martin je učinio čudo, i sada, dok govorim, to je ista fotografija, *samo što je stara* četrnaest godina. Hoću da kažem, čak i da pretpostavimo da je izlečena sugestijom, šta ćemo sa fotografijom? Jer je tada, još tada, pre četiri godine, *ova fotografija bila stara deset godina!* Razumete šta hoću da kažem?" upita on sa neverovatnim naporom.

Lučo ga je oduševljeno slušao, nastavivši da se smeši, sneno mašući glavom, kad mu Dugaj stavi ruku na rame.

"Reći ću šta sam ja razumeo", počeo on drhtavim glasom. "Razumeo sam da nikada više neću moći da kažem: platio sam dovoljno i spasao se; slobodan sam čovek, bez prošlosti. Ko je rekao da je prošlost mrtva, taj je idiot. Vidi ga, tu pored nas! Živi! Opominje! Verovao sam da se za Crkvu Spasa vezuje samo susret sa gospođom Blid, susret koji je označio moju smrt i moje oživiljenje, jer od tada, od zatvora, ja sebe smatram *čovekom* - čovekom ni za šta, ali ipak *čovekom*. Ali, eto, izgleda da se u Crkvi Spasa dogodilo još nešto: tamo je ušao ovaj čovek, Dumitru."

"Došao sam zbog festivala", reče Dumitru izvinjavajući se. "Festivala baltičkih kulturnih društava. Pomešao sam datume..."

"Da, tako je kako on kaže!" reče Dugaj skoro patetično. "Došao sam *greškom*." Može li neko da se pohvali da je veći nesrećnik od mene?... Verovao sam i plašio se da je prošlost mrtva, da jednom plativši za svoj susret sa gospođom Blid..., da je sve što je vezano za Crkvu Spasa oprošteno ili zaboravljeno. Ali, eto, ovaj čovek, Dumitru, došao je iz dalekog sveta... Odakle si došao, Dumitru?" upita, okrenuvši se ka njemu.

"Sa Dunava, iz Rumunije. Preplivao sam Dunav, pobegao sam..."

"Došao je sa Dunava i jednoga dana je došao u Crkvu Spasa. Došao je sa ovom fotografijom", reče podigavši fotografiju sa stola.

"Strašno je patila od astme", usudi se da ga prekine Dumitru.

"Sa ovom fotografijom!" reče Dugaj podižući je iznad glave. "A ja sam učinio čudo sa ovom fotografijom. Ja, religiozni pokvarenjak, umetnik iz druge ruke, govornik na večernjim susretima, ja sam učinio čudo sa jednom fotografijom!..."

"Valt. A. B. Junior!" viknu Lučo i mahnu rukom grupi za barom. "Dodite, govorimo o teologiji..."

"Možeš da mi se podsmevaš, to i zaslužujem", nastavi Dugaj gorkim osmehom, gledajući kako mu se gomila mladih približava sa čašama u rukama. "Zaslužujem podsmeš na kvadrat i više od toga. Mislio sam da se može lako spasiti, sa dve

godine zatvora i degradacijom u društvu. Verovao sam da je prošlost mrtva, kao što je mrtav i idol koga zovemo Bog, a koji nema ništa sa istinskim Bogom koga ćemo sresti jednoga dana, bez našeg znanja, kada On to bude želeo. I tada ćete videti kakvoj teologiji će nas On naučiti! Ali, ovaj Dumitru, dokazuje mi da ni prošlost nije mrtva, niti Bog Crkve Spasa niti ostalih crkava. Momci", reče on razočarano, obračavajući se celoj grupi, "prati me nesreća! Hteo sam da pišem o Božanskoj doktrini, baziranoj naročito na eshatologiji. Niko o tome nije pisao, nećete je naći ni kod jednog velikog svetskog teologa... I tada, pojavio se Bog sa ovom fotografijom", reče uzevši ponovo fotografiju, pokazujući je grupi. "Sa fotografijom njegove supruge bolesne od astme. Pošto su joj nestali napadi, govori da se dogodilo čudo, a mene smatra odgovornim za to! Može li da postoji veća nesreća?"

Jedan mladić posegnu za fotografijom. Dugaj osloni laktove na sto, obuhvati dlانovima glavu i zatvori oči.

"Da, ali vidite, rekoh vam da nije bila samo astma", Dumitru prekide tišinu. "Rekoh vam da je fotografija *bila stara deset godina...*"

"Ja još uvek ne razumem zašto to nazivaš nesrećom", reče Junior. "Reč je o izlečenju sugestijom. Činio si i druge stvari, a to se može dogoditi svakome. Kakve to ima veze sa eshatologijom ili sa inegzistencijom Boga?"

Dugaj otvori oči i pogleda ga začuđeno, kao da nije očekivao da čuje Juniora da tako govori. Junior izvadilulu iz usta i počeo da je okreće prstima, iščekujući.

"To znači da nisi ništa razumeo!" najednom reče Dugaj. "Zar ne vidiš da se ne mogu osloboditi prošlosti? Sve dok je ubeđen da pokvarenjak koji sam tada bio ja, može činiti čuda, ja nisam slobodan! Nosim ga na leđima. On je lešina koju nosim na leđima! Sa gospođom Blid, stvari su bile jasne: znala je da sam pokvarenjak i platio sam to saznanje. Ali, Dumitru veruje da sam mu izlečio suprugu..."

Niste to učinili sami. Bog je bio sa vama..."

"Čujete li ga? Nosiću ga na grbači dok ne počne da veruje u suprotno. Ali, kako da ga ubedim u suprotno? Ja sam čovek ni za šta, ali – ipak sam čovek! Da li mogu da poželim da mu se supruga ponovo razboli samo da bih ga ubedio da nije bilo nikakvog čuda?"

Dumitru pokuša da se nasmeši, ali bez uspeha. Zbunjeno pređe rukom preko usana.

"Da verujem u đavola", nastavi Dugaj, "mogao bih da mu kažem da su čuda đavolja rabota. Ali, ja ne verujem u postojanje đavola..."

Dumitru pokuša ponovo da se nasmeši. Uze čašu i ispi piće naskap.

"Uzalud se trudite, doktore Martin, da me iskušate. Sada sam umoran i loše govorim engleski, ali nemojte da me smatrate nezreljim nego što jesam... Rekao sam vam da je ova fotografija bila stara deset godina!"

Potražio ju je pogledom po stolu i otkrio je na njegovom kraju, u Valterovoj ruci.

"Onakvu kako Tekla izgleda na njoj, ja je nikada nisam video. Ali, eto, Bog se smilovao, pa sam sreo doktora Martina. A kroz doktora Martina, Bog je kao rukom uklonio astmu..."

"Molim za malo pažnje!" reče neko za barom, pljesnuvši rukama.

Svetla se pogasiše i u sredini sale pojavi se devojka u crnim pantalonama. Približi se mikrofону i najavi: "*Jednostavna pesma*", po poemi E. M. Fostera."

"Jednom rukom joj je uklonio astmu", ponovi Dumitru spustivši glavu, "a drugom je učinio da liči na samu sebe..."

"Šššššš!" čulo se za susednim stolovima.

"*Sillyold Boney*".

Sat on his Poney... pevala je devojka.

Učinio je da liči na sebe sa *fotografije*, prošaputa Dumitru.

Lućo mu stavi ruku na rame i reče mu na uho:

"Slušaj sad", prošapta, "ono što sada sledi, vrlo je lepo".

"*Sat on his Poney*, pevaše ona,

Eating his Christmas Pie..."

*

Fotografija je išla od stola do stola.

"Upoznao ju je na festivalu baltičkih zemalja", objašnjavao je devojkama do sebe mladić okruglaste pojave i sa očima izrazito udaljenim jedno od drugog, što mu je davalo izgled egzotične lutke. "Bila je bolesna od astme ali su se uzeli baš ove nedelje. Venčali su se u Crkvi Spasa, u kojoj je govorio Dugaj. Nisam baš dobro razumeo koja je bila Dugajeva uloga u celoj priči i zašto je Dugaj tako očajan..."

Mladić je pratio Dugaja dok je prolazio između stolova u čistoj konobarskoj odeći, i dok je na neobičan način nosio tacnu u rukama, kao da je pridržava ramenom. Pokuša da ga pozove, ali ga Dugaj nije video.

"Upoznao ju je na baltičkom festivalu", reče jedna devojka dok je nekome dalje pružala fotografiju, okrećući je ka susednom stolu.

"Ko je on, njen muž?" upita druga devojka

"Sada ne možeš da ga vidiš najbolje. Spava. To je onaj što spava sa glavom na stolu, pored Luća."

"Izgleda mnogo stariji od nje", reče prva devojka. "Ona izgleda kao dete..."

"Devetnaest godina", precizirao je mladić, zatim podiže ruku i povika: "Dugaj!"

Dugaj se polako približi i zavalio iznemoglo na prvu slobodnu stolicu...

"Šta se dešava?" upita mladić. "Ko je taj tip?"

"Čitavog života ću ga nositi na leđima", reče Dugaj suvim glasom, izmenjenim od uzbuđenja. "Čitavog života nosiću leš na leđima... Zbogom doktrini Gospoda Boga, zbogom novoj eshatologiji..."

"Ali, zašto? Zašto kažeš da ga nosiš na leđima?" upita jedna devojka.

Dugaj umorno podiže ruke u vazduh, zatim ih pusti da padnu, što je ostavilo utisak gorčine. Nekoliko trenutaka kasnije, ustade sa stolice uz veliki napor i počeo da pritiska praznu čašu na tacnu.

"Treba li da vam donesem još nešto?" upitao je, ne sačekavši odgovor, već krenu ka baru polako, ritmično okrećući tacnu u rukama.

"Idem da vidim o čemu se radi", reče mladić koji naglo ustade gnječeći cigaretu u pepeljari. Dumitru je na kraju stola spavao mirno, glave oslonjene na levu ruku.

"Reci, Lučo, ko je taj tip? Šta je sa njim?"

"On je sa Dunava", reče Lučo kao u polusnu. "Odrekao se Prirode i okrenuo se Kulturi. Došao je kod nas, na semiotiku, sociologiju i zen. Grubo se otrgao iz zagrljaja debele *Mutter Natur*..."

"Grešiš!" prekide ga Junior. "Nema on ništa sa *Mutter Natur*. On je hrišćanin. Rodio se kao hrišćanin a to je i ostao. Spoznao je Duh, očevidac je ovaploćenja logosa. Bio je, na neki način, na putu prosvetljenja."

"Možda je bio", reče A. B., "ali nije ostao na njemu. Na putu spasenja, hoću da kažem. Prilično je zakasnio, dva - tri veka, možda i više..."

"Drugim rečima, okasnio je na putu prosvetljenja", reče Lučo smešeći se melanholično. "Ali, na njegovu sreću, uplela se Istorija, ona sila u kojoj se otelotvoruje univerzalni Duh i eto, prešao je Dunav i stigao ovde, među nas, u prve redove kulturne avangarde: semantika, sociologija i zen..."

Dumitru se probudi, oslušne nekoliko trenutaka i pokuša pogledom da nađe Dugaja u masi. Međutim, uhvati ga nesvest te objuči glavu rukama.

"Veoma sam umoran", reče. "Šta ste mi dali da pijem, jedva držim oči otvorene!"

"Da", reče Junior. "Donela nam ga je Istorija. On je, može se reći, iznenađujući poklon Istorije!"

"Ali zašto tvrdite da je zakasnio na putu spasenja?" zapita mladić koji upravo sede za sto.

"Zato što nije imao pristup univerzalnom jeziku", objasni Lučo. "Kako da budeš kulturan sa arhaičnim uzvicima i rečnikom dunavske parohije? A kako da budeš prosvetljen kada nemaš pristup univerzalnom Duhu i ako ne poseduješ znanje nekog svetskog jezika? Ali, na njegovu sreću, proces transformacije kroz kulturu je započeo. Malo silom, malo milom, uči iz novina, sa televizije, univerzalni, američki jezik. Počinje da grize iz njega, da ga žvače i da guta dok se dobro ne napuni njime. I tada je taj univerzalni jezik, američki jezik u njemu, negde u njegovom stomaku, u grudima i krvi. Osećaš da je tamo. Osećaš da je naš prijatelj počeo da se oblikuje, jer je univerzalni Duh u njemu. Međutim, proces transformacije nije završen, jer, kao što vidite, ne uspeva da govori misterije. Čemu onda služi taj univerzalni jezik ako ne možemo da govorimo misterije? A naš prijatelj je u nama probudio radoznalost jednom misterijom u koju ne možemo prodreti, jer ni on, Bog, ne može da je objasni. Kako ja gledam na stvari, reč je o fotografiji koja je, u isto vreme stara deset ili četrnaest godina. A ta misterija vezana za simultanost, mene oduševljava!"

"Gde je fotografija?" odjednom glasno upita Dumitru, nakon što ju je grozničavo tražio po džepovima. "Gde je Teklina fotografija?..."

"Ne brini", umiri ga Lučo, "tu je negde. Kruži od stola do stola..."

Dumitru s mukom pokuša da ustane.

"Stani, ne pomeraj se", mahnu mu jedan mladić, "ja ću je potražiti..."

Dve devojke se približiše stolu, privukavši stolice.

"Jesi li nešto saznao?" upita jedna od njih.

Mladić slegnu ramenima.

"Nisam baš razumeo. Kao i obično, razgovarali su o filozofiji..."

U tom trenutku pojavi se Dugaj s praznom tacnom i svali se umorno na stolicu.

"Doktore Martin!" reče zadovoljno Dumitru. "Fotografija! Hoću i njima da objasnim..."

Dugaj duboko uzdahnu, zatim dohvati jednu od praznih čaša sa stola i iskapi njen sadržaj.

"Treba li da donesem još nešto?" upita. "Jer kada počne ples, neću moći da stignem do vas..."

"Šest flaša" reče A. B. nakon što je prstom izbrojao sve iz svoje grupe.

"Doktore Martin, fotografija! Nemojte zaboraviti fotografiju!", insistirao je Dumitru izgovarajući reči sa velikom teškoćom. Pogledom je pratio Dugaja dok se sa prepuštenom tacnom udaljavao, zatim se nagnu malo preko stola i reče jednoj devojci:

"Šta su mi to dali da popijem, jedva držim oči otvorene?"

Devojka ga je posmatrala zabavljajući se, zatim se osmehnu i podiže ramena.

"Veoma sam umoran", nastavi Dumitru trljajući slepoočnice. "Žao mi je što će ova gospoda misliti da ne znam da govorim... Ali, ja vam iznosim samo istinu!" Pokušao je ponovo da osloni glavu na sto kada se mladić okrete pružajući mu fotografiju. Dumitru je dohvati drhtavom rukom i ponovo je pokazao svima za stolom. Smešeći se misteriozno, odložio je s pažnjom u novčanik.

"Neću vam je više pokazivati! A, jeste li videli kakvu je kosu imala, hoću da kažem, kakvu je frizuru imala pre četrnaest godina. Istu ima i sada. I više se ne menja. Ostala je takva. Međutim, ja je takvu nikada nisam video. Kako je izgledala sa osamnaest godina..."

Pokuša da se osmehne. Prinesse ruke čelu i zbunjeno čutaše dugo vremena.

"Prilično sam umoran. Teško mi je da vam objasnim. Ali, i ovo je bilo čudo. Postala je onakva kakvu je nisam nikada video. I od tada se više nije menjala..."

"Znam šta je hteo da kaže", počeo najednom Junior. "Hoće da kaže da, nakon što je, uz pomoć čuda, izlečena, njegova supruga ponovo odsekla kosu onako kako ju je nosila sa devetnaest godina. Je li tačno?" upita. "To si hteo da kažeš?"

Dumitru je uspavahao klimao glavom.

"Kakvu je nikada nisam video", mrmljao je.

“Možda sve ovo znači nešto drugo”, reče Lučo zamišljeno. “Možda hoće da kaže da se, nakon što je izlečena od astme, njegova žena podmladila. Počela je da liči na sebe sa devetnaest godina. Je li tačno?” upita “To si hteo da kažeš?” Osmeh oduševljenja ponovo ozari Dumitrovo lice.

“Nekoliko meseci nakon čuda...”, govorio je sa velikom težinom, ali zastade i poče grozničavo da traži... “Bila je stara deset godina, ali nekoliko meseci nakon čuda...” Na kraju pronađe fotografiju i ponovo je pokazala, držeći je bezvoljno nad glavom.

“Dobro je pogledajte”, reče uzaludno se trudeći da izgovara pravilno. “Ovako je izgledala pre četrnaest godina. A tako je počela ponovo da izgleda pre četiri godine, samo nekoliko meseci nakon čuda. A ja je takvu nikada nisam video...”

“Ako je istina to što on govori”, reče ponovo Lučo, “znači da se njegova supruga podmladila za deset godina!”

“Četrnaest!” prekide ga Dumitru. “Četrnaest godina i nekoliko meseci...”

“Znači da se čudo ipak dogodilo”, nastavi Lučo. “A Dugaj tvrdi da on nema nikakve veze sa tim...”

“Ima!” ponovo ga prekide Dumitru. “Bog je bio sa njim!”

“Znači, pošto je to *zaista* bilo čudo, postoji samo jedno objašnjenje; čudo je učinio naš prijatelj Dumitru!”

“Bog!” protestovao je Dumitru podigavši desnu ruku uvis. “Bog kroz doktora Martina!”

“Dakle, ovaj naš prijatelj, Dumitru, je čudotvorac. Svetac!”

Dumitru se pobuni podigavši obe ruke u vazduh.

“Bog!” vikao je.

“On je, dakle, novi svetac!” nastavi Lučo. “Novi sveti Dumitru!”

“Nemojte uzalud uzimati u usta ime Gospodnje!” pokušala da kaže Dumitru.

Ali, nakon prvih reči, sala poče da mu se okreće pred očima i on spusti glavu na sto.

“Da mu nije pozlilo?!” upita neko stavivši mu ruku na rame.

Dumitru samo ispruži ruku na sto, gurnu čaše, i svi, sa olakšanjem shvatiše da je zaspao.

Lučo priđe mikrofonu.

“Molim za malo pažnje”, počeo on. “Molim vas još nešto, nemojte glasno aplaudirati. Mogli biste da ga probudite... Dakle, molim za pažnju. Prijatelji, imam retku i izuzetnu privilegiju da vam objavim da je među nama svetac!”

Najednom, u sali zavlada tajac.

“Čudotvorac je svetac. Odnosno, naš prijatelj Dumitru, koga će reflektori osvetliti za trenutak, ne samo da je izlečio svoju suprugu od astme, već ju je podmladio za deset godina. Ili za četrnaest, po drugoj priči. Ovaj novi svetac, sveti Dumitru, je čovek koga će sada da osvetli reflektor!...”

Nekolicina njih ustade od stolova i priđe do sredine sale, da bi ga što bolje videli.

“Kao što vidite, on spava. Zbog toga, molim vas, nemojte da ga probudite aplaudiranjem. Spava, ne zato što je previše popio, već zato što je preko mere umoran. Dolazi iz velike udaljenosti. Dolazi čak sa Dunava. A i mi smo ga zamorili pitanjima. Hteli smo da ga ispitamo pod kojim uslovima i na koji način se četrnaest godina ne menja već ostaje četrnaest, odnosno, deset!” Čuo se smeh, ali u sledećem trenutku, Dugaj priđe Luću i uze mu mikrofon.

“Zašto mu se podsmevate, pa, ništa vam nije učinio. Nije on kriv što veruje u idole i priviđenja...”

Svetlost reflektora naglo zgasne, ali se Dugaj ne zbuni. S tacnom u ruci, veoma bleđ, gledao je preko stolova, kao da čeka da se neko pojavi na vratima.

“...Mi smo krivi, mi koji smo spoznali istinskoga Boga a nismo ga posvedočili! Takav kakav je Dumitru, naivan u svojoj veri, idolatriji i beznađu, bliži je Bogu nego svi mi zajedno. Upravo će ga on prvi videti... Kada istinski Bog bude pokazivao ponovo svoje lice, ne u crkvi niti na univerzitetu, već kada se neočekivano bude pojavio ovde među nama, možda na ulici ili u nekom baru, mi ga nećemo prepoznati i nećemo svedočiti za Njega...”

Dumitru se probudi i pogleda Dugaja sa oduševljenjem i licem obasjanim osmehom.

“Govori doktor Martin”, prošapta. “Govori vatreno i iskreno, kao pravi propovednik...”

Čikago, aprila 1959.

(Sa rumunskog prevela Daniela Popov)